

jurisdiction — the Constitutional Court of Ukraine). From a practical point of view there is a clear need for the development of a unified approach to the definition of civil society and its institutions.

In our opinion, considering all the above, recommended to a modern definition of civil society: civil society institutions — is nominally independent from the government formalized or informal structures that are based on the general will of the participants or by the state in order to achieve certain social objectives and tasks or solve problems. System inherent features of civil society institutions include: their formal independence from the state; their education on the basis of common intention citizens by free will or by the state (lawyers, notaries, local governments); their focus on achieving certain social goals, objectives, problem solving and more.

Based on this definition, the whole complex of structures, relations between them, as well as public relations, norms and values, which in its totality can influence the state institutions, the protection of citizens from arbitrary interference with these institutions in public life, and is a civil society.

Key words: government, civil society, civil society institutions, the third sector.

УДК 340.114

*Тарас Олегович Дідич,
доцент кафедри теорії права та держави
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЦІННІСНИЙ ВИМІР ПРАВОУТВОРЕННЯ У СУЧАСНОМУ ПРАВОВОМУ СВІТОГЛЯДІ

Будь-яке державно-правове явище з наукового погляду вимагає свого всебічного та ґрунтовного дослідження, що має дозволити вивчити і розкрити найбільш ключові властивості досліджуваного явища державно-правової дійсності. Центральне місце в системі державно-правових явищ займає правоутворення як особливий соціально-правовий інститут формування права, його правового оформлення і поширення на суспільні відносини. У юридичній літературі питання правоутворення досліджувалися досить епізодично, в результаті чого правова доктрина правоутворення представлена окремими різними підходами до його характеристики, розмежування від інших суміжних понять і категорій юридичної науки. Тут слід згадати працю такого вченого, як В. Степанян, який у своїх дослідженнях зумів виокремити правоутворення із системи понять і категорій юридичної науки, охарактеризував закономірності утворення права і його подальшого оформлення у вигляді відповідних джерел (форм) права [1, с. 65]. Крім того, питання правоутворення вивчалися у працях А. Піголкіна і Д. Керімова. Вченим вдалося розкрити проблему правоутворення за допомогою характеристики соціальних факторів, що впливають на формування права, його зміну та скасування [2, с. 45; 3, с. 34]. В. Нерсисянц також зробив внесок у розвиток вчення про правоутворення, визначивши його як незалежний від свідомості людини процес формування права, який надалі знаходить свій прояв у правотворчій діяльності [4, с. 345]. Але все ж таки слід зазначити, що більшість наукових праць, які стосуються питань правоутворення, розкривають ті чи інші його особливості та характеристики, що не дає цілісного наукового уявлення про феномен правоутворення. Крім того, слід зазначити, що значна кількість наукових досліджень із тих чи інших питань правотворення проводилися вченими у період розвитку радянської юридичної науки, що обумовило вплив тогочасної офіційної іде-

ології на результати наукових досліджень. У сучасних умовах актуалізації широкого підходу до праворозуміння в юридичній науці проблематика правотворення як об'єктивно існуючого явища вимагає свого відповідного переосмислення в контексті різних типів праворозуміння та методологічних підходів до наукового пізнання.

Правоутворення — явище складне, багатогранне і неоднозначне, але в той же час воно є соціально цінним, оскільки забезпечує формування права як особливого засобу регулювання суспільних відносин. У такому контексті наукове дослідження правотворення вимагає використання аксіологічного підходу до його розуміння, оскільки:

- по-перше, правоутворення — це не лише суто технічне оформлення, вираження права у вигляді системи норм міжнародного та національного права, а явище, яке має особливе соціальне і правове призначення;
- по-друге, зміст правоутворення безпосередньо пов'язаний з особливою взаємодією і функціонуванням факторів, що впливають на утворення, зміну та скасування правових норм, що тим самим впливає на правову свідомість і правову культуру суспільства і громадян;
- по-третє, правоутворення відображає рівень цивілізованості суспільства, що виявляється у змісті правових норм як системи правових цінностей, які мають історичний, соціальний, гуманний та інший характер формування і розвитку.

Проблематика застосування аксіологічного підходу до вивчення державно-правових явищ визначається низкою особливостей розвитку вітчизняної юридичної науки, яка має: плюралістичний характер; розгалужену систему методологічних прийомів наукового дослідження державно-правових явищ; визначається відсутністю одного конкретного методологічного прийому, який був би істинним і всеосяжним; неможливістю повнішою мірою зрозуміти й пояснити сутність державно-правових явищ з позицій якогось одного методологічного підходу і, відповідно, розкрити всю сукупність відомостей про нього в одному визначенні [5–8]. У таких умовах виникає потреба формування й обґрунтування нових підходів до вивчення державно-правових явищ, серед яких називається аксіологічний підхід як один із нових і перспективних напрямів розвитку вітчизняного правознавства у теоретичному і практико-прикладному значенні [9]. Аксіологія права як специфічна самодостатня наукова методологія дозволяє глибше й адекватніше сучасній правовій дійсності вивчити ціннісні аспекти змісту понять і категорій правознавства. Знання про цінності в праві і цінності безпосередньо права використовують для уточнення його сутності та специфічної природи, гуманістичної орієнтації. Без ціннісного підходу неможливо з'ясувати роль права у культурному і суспільному розвитку, зрозуміти прояв генетичних зв'язків у праві, зв'язок між правом і мораллю.

Проблематика цінностей, у тому числі і цінностей правоутворення, досліджується за допомогою відповідного аксіологічного підходу, що дає можливість встановити природу цінностей того чи іншого явища, їх місце і значення, а також з'ясувати особливості зв'язків ціннісних проявів того чи іншого явища між собою, з соціальними та культурними факторами і структурою особистості. Аксіологічний підхід, який застосовується до дослідження правових явищ, насамперед пов'язаний із вивченням цих явищ як особливої соціальної цінності, а також з характеристикою значення досліджуваних явищ. У результаті право визначається як прояв його цінності в здатності регулювати суспільні відносини, виконувати роль засобу регулювання суспільних відносин, забезпечувати відповідне соціальне благо у вигляді правопорядку в суспільстві. Для того, щоб бути цінним, право наділяється тими властивостями, які розкривають його як важливу соціальну силу суспільства, носія соціальної енергії. Також слід зазначити, що будь-які правові явища, в тому числі і явище правоутворення, не є випадковими, оскільки вони породжуються заради досягнення певної мети. Тому з позиції аксіологічного підходу до характеристики будь-якого правового явища необхідно встановити ті цілі, які має на меті відповідне правове явище в процесі його існування та функціонування

в соціальному середовищі [10]. Це дає можливість говорити про те, що цілі правового явища вже мають ціннісне наповнення, оскільки той результат, який буде отриманий (стан правового регулювання, досягнення справедливості та ін.) буде тією чи іншою мірою цінним для соціального середовища. Крім того, виникнення будь-якого правового явища, його функціонування зумовлені передусім соціальними факторами, оскільки в подальшому функціонування цього правового явища спрямоване на досягнення відповідного правового ефекту, тобто результату в соціальному середовищі.

Враховуючи це, можна зазначити, що виникнення і функціонування будь-якого правового явища зумовлено відповідними цілями, які на нього покладаються, відповідно і цінність, і ефективність функціонування цього явища будуть обумовлені тими результатами, які планується досягти і які реально будуть отримані.

Інший аспект аксіологічного підходу до вивчення правових явищ, у тому числі і правоутворення, — це залежність від людини та її інтересів того чи іншого явища, яке існує і функціонує в суспільстві, тобто йдеться про відповідність інтересам людини і реалізованості цих інтересів внаслідок існування та функціонування правового явища. Результат використання аксіологічного підходу відображає в собі ставлення людини як істоти здатної до мислення щодо об'єктивної оцінки самого правового явища. У результаті цього застосування аксіологічного підходу виявляється у ставленні суб'єкта до відповідного правового явища, визначається ставлення людини до сприйняття цього явища і його результатів чи несприйняття. Таким чином, результатом використання аксіологічного підходу є визначення цінності або антицінності досліджуваного правового явища.

Трансформуючи зазначені особливості аксіологічного підходу на площину дослідження правоутворення як явища правової дійсності, слід зазначити, що можливість застосування аксіологічного підходу до розуміння правоутворення обумовлено:

- по-перше, правоутворення можливо розуміти як особливу соціальну цінність, яка, з одного боку, виникає в результаті розвитку, забезпечує і визначає виникнення, зміну та скасування правових норм, а з другого — відображає в собі і надалі втілює в змісті правових норм ті положення, які є цінними для суспільства на конкретному етапі свого розвитку;
- по-друге, правоутворення наділене тими властивостями (ознаками), які визначають його цінність в аспекті правового розвитку, а саме: розвитку права, правової системи, законодавства тощо;
- по-третє, правоутворення забезпечує досягнення певного стану розвитку правової сфери життя суспільства;
- по-четверте, правоутворення може бути об'єктом дослідження, а тому його можливо оцінити з погляду значення і ролі у розвитку правових систем.

Згідно з розумінням зазначених вище аспектів застосування аксіологічного підходу можливо відзначити, що його використання в процесі наукового дослідження правоутворення може бути структуровано на два підходи:

1) інструментальний підхід, який дозволяє досліджувати правоутворення як явище, яке зумовлює розвиток і зміну права. У такому випадку правоутворення відіграє роль інструменту, який забезпечує розвиток правової системи таким чином, щоб максимально пристосувати правову систему потребам розвитку суспільства, держави тощо;

2) власне ціннісний підхід, згідно з яким правоутворення надає можливість акумулювати і втілити у правових нормах соціальні цінності, створені людською культурою на певному етапі його розвитку. Тим самим правоутворення саме стає цінним, забезпечуючи таке акумулювання та втілення.

Також ми можемо говорити про те, що правоутворення в аспекті ціннісного підходу до свого дослідження відіграє значну роль, оскільки виступає як фактор розвитку правового ре-

гулювання і, відповідно, чинника розвитку всього суспільства. Саме тому, виконуючи таку роль впливу на правову сферу життєдіяльності суспільства, правоутворення є вже саме по собі певною цінністю, оскільки забезпечує формування і розвиток права, а також впливає на правове регулювання. Слід зазначити, що правоутворення саме по собі є цінністю, а також дає можливість узагальнити ті цінності, що сформовані суспільством на відповідному етапі розвитку, та забезпечити їх трансформацію на рівень правового регулювання. Право, яке націлене на регулювання і охорону суспільних відносин, вбирає в себе ті цінності, які сформувалися на певному етапі розвитку цивілізації. У свою чергу, правоутворення дозволяє узагальнити ці цінності і надалі їх втілити у зміст правових норм як на національному, так і на міжнародному рівнях. Саме за допомогою правоутворення ті моральні, культурні й інші цінності отримують можливість поширитися на правову сферу, забезпечивши їх правове закріплення і реалізацію на відповідні сфери життєдіяльності суспільства. Вважаємо, що саме на рівні цінностей слід досліджувати і характеризувати правоутворення як явище, здатне оперативно забезпечити виявлення соціальних цінностей та втілити їх у зміст правових норм, поширити на суспільні відносини в подальшому.

Ще одним питанням застосування аксіологічного підходу до вивчення правоутворення є питання ставлення людини як суб'єкта, здатного до мислення, до питань правоутворення, а також визначення ролі і місця людини в умовах правоутворення у цілому і динаміки його розвитку зокрема. У цьому випадку, відповідаючи на перше питання, ми повинні наголосити, що правоутворення є об'єктом дослідження, проведеного людиною. Відповідно, досліджуючи питання формування права, у людини формується особливе ставлення до правоутворення і його оцінки з позиції відповідності чи невідповідності існуючим соціальним цінностям. Тобто відбувається оцінка правоутворення на предмет його ефективності, своєчасності та доцільності. Це підтверджується і наявністю досить поляризованих поглядів учених на питання значення та ролі правоутворення, починаючи з позитивних поглядів, які визначають правоутворення як засіб розвитку правової бази, і закінчуючи різкою критикою особливостей здійснення правоутворення на сучасному етапі розвитку суспільства. Залежно від відповідної оціночної характеристики правоутворення виробляється певна модель розвитку правової системи в цілому, суспільного життя щодо сприйняття права, яке розвивається і вдосконалюється.

Характеризуючи роль і місце людини в умовах правоутворення в аспекті аксіологічного підходу, слід говорити про централізацію ролі людини як суб'єкта, що становить найвищу соціальну цінність, де правоутворення має сприяти створенню всіх оптимальних умов для впровадження високих стандартів реалізації та захисту прав і свобод людини, сформованих у світі. Говорячи про правоутворення, слід зазначити, що аксіологічний підхід дає можливість встановити не тільки ціннісні аспекти правоутворення, а й передбачити ті наслідки, які можуть мати і антиціннісний характер. Так, розвиток права в результаті правоутворення пов'язаний із певними змінами у змісті права і правовому регулюванні, відповідно, будь-які зміни негативно впливають на сталість дії права як основи стабільності розвитку суспільних відносин. Крім того, будь-які нововведення у правовому регулюванні можуть викликати негативні наслідки для тих чи інших суб'єктів права, які змушені корегувати свою поведінку відповідно до змінених правовими нормами.

Окремим питанням у процесі застосування аксіологічного підходу до вивчення правоутворення є питання значення правоутворення для суб'єкта в аспекті забезпечення його потреб та інтересів. Причому відповіддю на це питання повинні стати ті закономірності, які визначили б шляхи підвищення загальної корисності законодавства. Потреби та інтереси особи, їх забезпечення та реальна реалізація є окремим напрямом розвитку правових систем, передбачають формування єдиних уніфікованих стандартів життя кожної людини шляхом їх закріплення на правовому рівні, визначення правового механізму реалізації цих стандар-

тів, у результаті чого виконується соціальне призначення права щодо забезпечення потреб та інтересів особистості. У цьому випадку йдеться про те, що правоутворення відіграє роль засобу узагальнення стандартів забезпеченості потреб та інтересів особистості, а також їх реалізації та охорони.

Аксіологічний підхід до дослідження правоутворення дозволяє також встановити й інші ціннісні закономірності зазначеного явища. Зокрема, слід говорити про можливість вивчення правоутворення, з одного боку, як кінцевої мети, а з другого — як особливого засобу коригування поведінки суб'єктів права згідно з розумінням норм права. Якщо розглядати правоутворення як кінцеву мету, то в цьому випадку слід говорити про досягнення відповідного рівня розвитку національного та міжнародного права, а також правового регулювання таким чином, щоб забезпечити гармонійний розвиток суспільства в цілому на основі законності, справедливості та верховенства права.

Список використаних джерел

1. Степанян В. В. Теоретические проблемы правообразования в социалистическом обществе / В. В. Степанян. — Ереван : Изд-во Армянской АН, 1986. — 184 с.
2. Пиголкин А. С. Подготовка проектов нормативных актов. (Организация и методика) / А. С. Пиголкин. — М. : Юрид. лит., 1968. — 167 с.
3. Керимов Д. А. Законодательная техника : науч.-метод. и учеб. пособ. / Д. А. Керимов. — М. : Норма — Инфра-М., 1998. — 127 с.
4. Проблемы общей теории права и государства : учебник / под общей ред. В. С. Нерсисянца. — М. : Издат. группа НОРМА ИНФРА - М, 1999. — 832 с.
5. Козловський А. А. Право як пізнання. Вступ до гносеології права / А. А. Козловський. — Чернівці : Рута, 1999.
6. Козюбра М. І. Місце філософії права в системі суспільствознавства (до питання про дисциплінарний статус філософії права) / М. І. Козюбра // Проблеми філософії права. — К. ; Чернівці : Рута, 2003. — Т. 1.
7. Максимов С. И. Правовая реальность: опыт философского осмысления / С. И. Максимов. — Х. : Право, 2002.
8. Рабінович П. М. Трансформація методології вітчизняного праводержавознавства: досягнення і проблеми / П. М. Рабінович // Юридична Україна. — 2003. — № 1. — С. 20–25.
9. Бондар Ю. М. Аксіологічний підхід у правознавстві й ціннісні основи права [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Fmpp/2011_2/bondar.htm.
10. Чефранов А. Б. Проблеми застосування теорії цінностей у правових дослідженнях / А. Б. Чефранов // Проблеми філософії права. — 2005. — Т. III. — № 1–2. — С. 327–337.

Дідич Т. О. Ціннісний вимір правоутворення у сучасному правовому світогляді

У статті проведено аналіз поглядів вчених на проблему розуміння правоутворення як складного, багатогранного явища правової дійсності. Підкреслено відсутність єдиного підходу до розуміння правоутворення, що обумовлено дискусією серед доктринальних підходів до розуміння права і питань його походження. Встановлено функціональні можливості ціннісного підходу до розуміння правоутворення у сучасному правовому світогляді. Обґрунтовано необхідність застосування аксіологічного підходу до вивчення правоутворення. На підставі аналізу функціональних можливостей аксіологічного пізнання у правознавстві автором зроблена спроба розкрити розуміння феномену правоутворення як особливої соціальної, правової цінності.

Ключові слова: правотворчість, правоутворення, формування права, правотворча діяльність, цінність права.

Дидыч Т. О. Ценностное измерение правообразования в современном правовом мировоззрении

В статье проведен анализ взглядов ученых на проблему понимания правообразования как сложного, многогранного явления правовой действительности. Подчеркнуто отсутствие единого подхода к пониманию правообразования, что обусловлено отсутствием единых подходом к пониманию права и вопросов его происхождения. Установлено функциональные возможности ценностного подхода к пониманию правообразования в современном правовом мировоззрении. Обоснована необходимость применения аксиологического подхода к изучению правообразования. На основании анализа функциональных возможностей аксиологического познания в правоведении автором

предпринята попытка раскрыть понимание феномена правообразования как особой социальной, правовой ценности.

Ключевые слова: правотворчество, правообразование, формирование права, правотворческая деятельность, ценность права.

Didych T. Value dimension of the formation of the law in the modern legal worldview

In this article the author analyzes the views of scientists on the problem of understanding formation of the law as a complex, multifaceted phenomenon of legal reality. Stressed the lack of a unified approach to understanding formation of the law that due to the lack of a unified approach to the understanding of law and questions of its origin. Installed functionality value approach to understanding formation of the law in the modern legal worldview. Necessity of application axiological approach to the study of law-making. Based on the analysis functionality of the axiological knowledge of jurisprudence, the author attempts to reveal understanding of the phenomenon of the formation of the law as a special social and legal values.

Key words: law-making, formation of the law, the formation of rights, the law-making activity, the value of law.

УДК 340.1

*Ярина Миколаївна Дупай,
аспірантка відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України*

ОФІЦІЙНЕ ОПРИЛЮДНЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Сучасні державотворчі процеси в Україні важко уявити без активної правотворчої діяльності суб'єктів місцевого самоврядування. Їх безпосередня діяльність спрямована на установлення демократії, верховенства права, утвердження та забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Сьогодні місцеве самоврядування є одним із механізмів здійснення демократичного управління на місцях та розвитку держави й суспільства в цілому [1, с. 129].

За роки незалежності України створено міцну правову базу цього інституту. Його визнано і гарантовано Конституцією України, регламентовано законами України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації». На території української держави діють близько 700 законів та 3 000 підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють правовідносини у сфері місцевого самоврядування. Проте цей складний і тривалий процес не можна вважати завершеним, а його формування є одним із найскладніших завдань становлення української державності.

У цьому контексті позитивним слід визнати факт активної правотворчої діяльності державних і недержавних інституцій. З набранням чинності Конституцією України розширилося коло суб'єктів правотворчої діяльності. Найбільший масив нормативно-правових актів у сфері місцевого самоврядування на сьогодні формують локальні акти, тобто рішення, розпорядження органів та посадових осіб місцевого самоврядування [1, с. 130].